

Prvá moderná stavba, ktorá narušila celistvosť stredovekého mestského hradu, bola postavená na mieste zbúranej časti hradieb. Bola zrealizovaná na základe návrhu oceneného v architektonickej súťaži druhou cenou. Štvorpodlažný objekt (tri nadzemné podlažia a suterén) je nárožnou budovou novej ulice pod cintorínom. Má jednoduchú dispozíciu – chodba smerom do ulice a vnútorný trakt s učebňami smerom do dvora, ktorá je obohatená vo vnútornom priestore i v kompozícii o centrálne schodisko s hlavným vstupom zo zaobleného nárožia. Priestorové riešenie schodiska v tvare stúpajúceho trojuholníka umožňuje sledovať cez veľké presklené plochy architektonickú krásu susediaceho stredovekého hradného areálu.

Arch. František Eduard Bednárík (Žilina) | projekt 1939
pôvodne Rímskokatolícka ľudová škola
| ZÁKLADNÁ ŠKOLA S MŠ ŠTEFANA MOYSESA

| VŠEOBECNÁ ZDRAVOTNÁ POISŤOVŇA
pôvodne Štátna československá odborná škola kovorobná
Arch. Otakar Schmidt (Praha) | 1932–1934

Moderný školský komplex odbornej školy bol vybudovaný vo svahu na nároží dvoch ulíc. Budova je ohradená nízkym múrom, ktorý vymedzuje anglické dvorce pred suterénom. V hlavnom trakte sú v najnižšom podlaží umiestnené dielne, na vyšších učebne, rysovne, kabinety a pracovňa riaditeľa. Ku škole patrila aj samostatný dvojpodlažný obytný objekt (byt riaditeľa). Funkcionalistické prvky tridsiatych rokov sa prelínajú s doznívaním tzv. gočárovského tvaroslovie. Ľavá bočná fasáda dáva vyznievať tympanonu v hmote strechy nad rozmerným oknom rysovne a trojuholníkové tvary sa opakujú v rytme hrebeňových svetlíkov zastrešenia bloku dielni. Škola patrila svojím vybavením k najmodernejším zariadeniam svojej doby.

Prvá budova dnešného bloku polikliniky, ktorá určila jeho funkcionalistický charakter. Projektovala ju dvojica mladých architektov, ktorá postavila aj pavilón Umeleckej besedy slovenskej v Bratislave. Aj tu použili asymetrickú kompozíciu celej budovy i hlavného priečelia. Pôvodný objekt v tvare „L“ mal obe krídla dvojpodlažné. Nárožie je zdôraznené ďalším podlažím ako aj vertikálou štvorpodlažného konvexne zaobleného preskleného schodiska so stojacou mužskou figúrou (kováč) na svojom vrchole. Horizontalitu ako aj farebný kontrast na fasádach budovy dosiahli architekti použitím červeného keramického obkladu.

Arch. Alois Balán, Arch. Jiří Grossmann (Praha) | 1930
pôvodne Okresná nemocenská poisťovňa
| POLIKLINIKA

| POLYFUNKČNÁ ADMINISTRATÍVNA BUDOVA
pôvodne Notárska ubytovňa
Arch. František Eduard Bednárík (Žilina) | 1936–1937

Pôvodný urbanistický zámer pre výstavbu celého uzavretého bloku nepoznáme. V rokoch 1936–1937 pribudla na jeho južnom okraji tzv. Notárska ubytovňa. Má čisté funkcionalistické tvaroslovie, dve krídla, s rovnomerným rastrom horizontálnych pásov okien na troch podlažiach a plochú strechu. Veľmi zaujímavo je riešené nárožie budovy, ktoré tvorí zaoblený parter s terasou v úrovni prvého poschodia a uskočený valcovitý presklený plášť ústredného schodišťa. (Budova bola pôvodne o jedno poschodie nižšia, takže zaoblené nárožie so schodiskom ju prevyšovalo.) S ohľadom na dobu vzniku je to veľmi odvážna a moderná stavba.

Autor študoval v Prahe u architekta Jána Kotěru. V roku 1918 sa stal legionárom v ruskom Omsku. Koncom tridsiatych rokov, kedy projektoval aj budovu v Banskej Bystrici, sa priklonil ku klasicizujúcej polohe moderny a k novoklasicizmu. Monumentálna budova, ktorá dnes v areáli pamätníka SNP, plnila počas uplynulých desaťročí rôzne funkcie: v roku 1944 bola vojenským ústredím príprav povstania, počas SNP tu sídlilo Poverenie SNR pre obranu a vojenské misie ZSSR, USA a Spojeného kráľovstva. Neskôr slúžila vojenskému gymnáziu Jána Žišku.

Arch. Jaroslav Rössler (Praha) | 1936–1938
pôvodne Budova Zborového veliteľstva
Československej armády
| SPRÁVA KATASTRA

| BYTOVÝ DOM
pôvodne Mestské nájomné domy
vojenských gážistov
Arch. František Eduard Bednárík (Žilina) | 1938–1939

Počas 1. Československej republiky sídlili v meste viaceré posádky ako aj administratívne orgány Československej armády. Mesto muselo riešiť otázku chýbajúceho ubytovania pre vojenských zamestnancov a ich rodiny. Žilinský architekt František Bednárík sa stal autorom tohto bytového domu pri Hrone na základe súťaže. Dom postavila bystrická stavebná firma Gescheidt-Čatloš. Exteriéru aj interiéru budovy spĺňali dobové kritériá moderného bývania.

CENTRUM
KOMUNITNÉHO
ORGANIZOVANIA
Vydalo:
Centrum komunitného organizovania
Námestie SNP 16, 974 01 Banská Bystrica
Slovensko | cko@cko.sk | www.cko.sk

MESTO
BANSKÁ BYSTRICA
BANSKOBYSTRICKÁ
ARCHITEKTÚRA
PRVEJ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

POZNÁVACÍ OKRUH
„Za živa v Bystrici, po smrti v nebi!“
Veta známa z obdobia I. ČSR, kedy v Banskej Bystrici nastal prudký rozvoj všetkých oblastí života a vznikali stavby „nového veku“ a nastupujúcej éry funkcionalizmu, ktoré výrazne obohatili architektonické dedičstvo mesta.

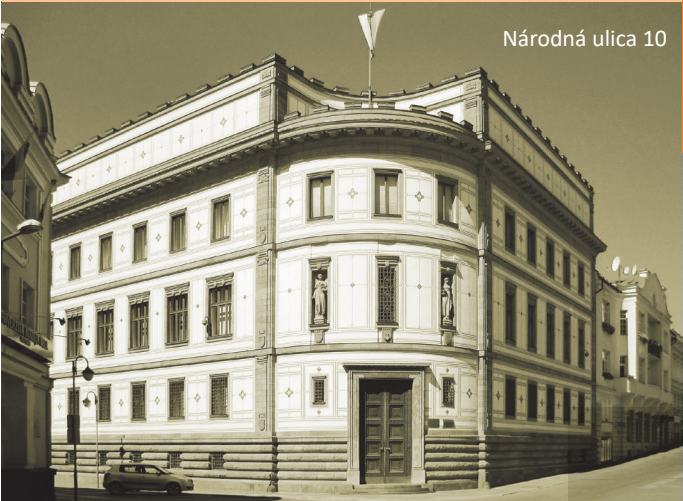
100 (k) rokov
VYDANÉ
PRI PRÍLEŽITOSTI
100. VÝROČIA
VZNIKU
ČESKOSLOVENSKEJ
REPUBLIKY
1918–2018

Odborný garant, texty:
PhDr. Klára Kubičková, PhD.
Spracovanie: Ing. arch. Danica Turčanová
Fotografie: Ing. arch. Tomáš Sobota,
Oliver Máchal, Hana Vlášicová Chorvátová
Grafika: Ing. arch. Ingrid Krajčovičová
Historické pohľadnice: zo zbierky J. Kubiša
Neprešlo jazykovou úpravou.

Na začiatku 20. storočia má Banská Bystrica ešte stále charakter historického mesta (v roku 1900 tu žije 9 264 obyvateľov). Meštania uprednostňujú reprezentatívnu architektúru, a okrem budapeštianskych architektov dostávajú príležitosť aj tí domáci. V štýloch prevažuje historizmus a eklekticizmus. Po vzniku I. Československej republiky začína úplne nová etapa budovania a modernizácie mesta. Magistrát považuje kvalitný rozvoj sídla za svoju prioritu a zámer uskutočňuje podľa zastavovacieho plánu spred roka 1918. Prekladá koryto rieky Hron a železničnú trať, buduje novú nábrežnú cestu s dvomi mostami a pod. V rámci súťaží sa presadzujú skvelé funkcionalistické projekty autorov pôsobiach aj mimo Banskej Bystrice – z Prahy, Bratislavy či Žiliny. Mesto žije kultúrou a umením. Pôsobí tu mnoho združení a spolkov. Tvoria tu významné slovenské osobnosti z oblasti literatúry, hudby, výtvarného a dramatického umenia. Národný dom, v ktorom je jedna z najznámejších literárnych kaviarní na Slovensku, je miestom stretávania sa intelektuálnej elity. Organizujú sa tu plesy, bály, vítajú vzácní hostia. V roku 1938 získal v súťaži na nový regulačný plán prvú cenu architekt Emil Belluš, ale mesto nakoniec zamestnalo na vyhotovenie plánu architekta Teodora Krausa. Plán bol dokončený v roku 1944 a dopracovaný o štyri roky neskôr. Okrem zabezpečenia nových technických výdobytkov a infraštruktúry (doprava, energia, inžinierske siete) sa podarilo plynulo previazať novú výstavbu s vzácnym historickým centrom – po odstránení mestských brán boli založené nové ulice a obytné štvrte. Po II. svetovej vojne sa Banská Bystrica stáva hospodárskym a administratívnym centrom stredného Slovenska. Dochádza k prudkému nárastu obyvateľstva, čo súviselo s pričlenením okolitých obcí a zámermi socialistického plánovania. Koncom štyridsiatych rokov sa v meste postavili významné verejné budovy (pošta, železničná stanica, nemocnica) a nové obytné štvrte. Takmer v celej Európe prevláda funkcionalizmus, ktorého odkaz je aj v Banskej Bystrici reprezentovaný stavbami na veľmi dobrej architektonickej úrovni. Vyďte sa s nami na cestu ich poznávania.

POBOČKA NÁRODNEJ BANKY SLOVENSKA
pôvodne Národná banka československá
Arch. Ladislav Skřivánek (Praha) | 1930–1932

Unikátny objekt banky je charakteristickým dielom pražského architekta Skřivánka, ktorý sa v architektonickej súťaži presadil návrhom reprezentačnej budovy v novorenesančnom štýle. Vyvážené proporcie, zaujímavé riešenie nárožia a priečelia ukončené korunnou rímsou s vysokou atikou a novodobým cimburím, ako aj vynikajúca úroveň všetkých remeselných prác (kamenné obloženia, sgrafitá fasád, drevené brány a ďalšie detaily) spolu s neuveriteľne krátkou dobou realizácie stavby vzbudzujú dodnes úctu a uznanie. Budova, ktorej vyššie podlažia boli pôvodne určené pre reprezentatívne byty, dnes celá slúži administratívnym účelom. V deväťdesiatych rokoch 20. storočia bola zrealizovaná jej komplexná rekonštrukcia a obnova.

Myšlienka postaviť mestský komplex hotela a divadelnej sály sa zrodila už začiatkom 20. storočia. Po viacerých súťažiach na projekt a realizáciu Národného domu získal objednávku vtedy mladý absolvent pražskej Fakulty architektúry ČVUT Emil Belluš, rodák zo Slovenskej Lupče, jeden zo zakladateľov modernej slovenskej architektúry. Polyfunkčný objekt, ktorý naplnal predstavy vtedajšieho banskobystrického meštianstva o spoločenskej reprezentácii je považovaný za jeho prvú významnú realizáciu. Hoci neskôr prešla budova viacerými zmenami a dostavbami, pôvodná divadelná sála stále slúži štátnej opere a reštaurácia s kaviarňou si dodnes zachovali svoje pôvodné architektonické kvality a jedinečnú atmosféru.

Arch. Emil Belluš (Bratislava) | 1928
pôvodne Národný dom
HOTEL NÁRODNÝ DOM A ŠTÁTNA OPERA

REKTORÁT UMB
pôvodne YMCA
autor neznámy | 1930–1932

Medzinárodná organizácia YMCA rozšírila svoje pôsobenie do novozaloženej ČSR už v roku 1918. Jej prvé organizácie boli v Bratislave a Banskej Bystrici. Budova v Banskej Bystrici bola postavená koncom dvadsiatych rokov ako spoločenská budova spolu s hotelom. Jej tvaroslovie sa zhodovalo s ostatnými budovami organizácie. YMCA (Young Men's Christian Association – organizácia mladých katolíckych mužov) sa starala o všestranný rozvoj mládeže. Zavádzala aj nové športové aktivity, napríklad Banská Bystrica bola známa svojimi kvalitami vo volejbale. Činnosť organizácie bola zakázaná v období oboch totalitných režimov. Kým Bratislava získala v súčasnosti svoju budovu spať, v Banskej Bystrici jej žiadna pobočka nepracuje.

Budova v tvare nepravidelného „T“ má vstupné krídlo zo strany nábrežia. Štyri podlažia sú dvojtraktové s učebňami orientovanými na juhovýchod smerom k rieke. V zadnom kolmóm krídle bola telocvičňa (dnes koncertná sála) a priestory knižnice so samostatným vstupom odzadu (doprojektované v roku 1933). Stavba je konštruovaná ako železobetónový skelet. Výrazným materiálovým prvkom celého objektu je keramika, ktorá sa objavuje ako dekoratívny a obkladový prvok v interiéri aj exteriéri (napr. lemy všetkých okenných a presklených otvorov, kanelované stĺpy vstupu a pod.). Pri hlavnom vchode sú umiestnené dva keramické reliéfy od neznámeho autora.

Arch. František Eduard Bednárík (Žilina) | 1932–1933
pôvodne Štátny koedukačný učiteľský ústav
ZÁKLADNÁ UMELECKÁ ŠKOLA JÁNA CIKKERA

POBOČKA SLOVENSKEJ SPORITEĽNE
pôvodne Filiálka Pražskej mestskej sporiteľne
Arch. Emil Belluš (Bratislava) | 1936

Exponovanú nárožnú novostavbu sporiteľne komponoval architekt Emil Belluš na mieste asanovanej historickej budovy, evokujúc jej hmotu i tvar. Budova v tvare „L“ má dve rovnocenné hlavné priečelia. Zvýšené prízemie s vertikalizovanými tvarmi okien je obložené travertínovým obkladom, rovnako, ako ostenia okien horných podlaží. Nárožie je zvýraznené kamenným reliéfom podľa návrhu významného slovenského maliara Martina Benku. Hlavný vstup je zo strany námestia Štefana Moysesa a na jeho osi sa nachádzajú komunikačné priestory a schodisko. Pôvodne bola pre styk s verejnosťou určená iba prízemná banková hala, pri rekonštrukcii v roku 1997 bola zriadená ďalšia banková dvorana na prvom poschodí a upravené priestory v podkroví.